

BİBLİYOGRAFYA

Prof. Sabri Şakir ANSAY

Der Islâm in der neuen Türkei: Eine Rechtsgeschichtliche Untersuchung von Gotthard Yäschke, Leiden, E. J. Brill 1951 Sayfa 174.

Memleketimizi yakından tanıyan, Türk ve Türkiye dostu halen Münster Üniversitesi Profesörlerinden Doktor G. Yäschke bizi ilgilendiren bir çok muhtelif meseleler üzerine yaptığı ve yayınladığı kıymetli etütlerine ve eserlerine bu kere yukarıda adı ve yayınlandığı yer yazılı olan kitabıyla bir yenisini ilâve etmiş bulunuyor. 23 yıl kadar önce memleketimizde Alman Sefareti kâtipliğinde çalışmış olan ve ikinci dünya harbi yıllarında Berlin Üniversitesinde bulunan profesör Yäschke bu yıl Eylül ayında İstanbulda toplanan 22 inci Müstesrikler kongresine iştirak etmiş ve evlenme şekilleri tarihinde İstanbul şehrinin önemi mevzulu bir tebliğ yapmıştır. İstanbulda bu son ikameti esnasında Ziya Gökalp'in mezarı kitabesindeki yanlış ölüm tarihini tashih etmesi dolayısıyla de bir çok yurtdaşlarımız kendisini yakından tanımış bulunmaktadır.

Müellifin yukarıda işaret ettiğimiz yazılarından başlıcaları, Montreux muahedesi ve Hatay'ın ilhaki sıralarında yazdığı makalelerle Türkiye Demiryolları tarihi hakkında epeyce evvel tercümesi Ulus'da ve Demiryolları dergisinde (1 Şubat 1936 Sayı 132) çıkan yazısı, Türkiye hukukuna göre evlenme şekli üzerine zengin ve etraflı eseri (Die Form der Eheschliessung nach Türkischem Recht, Leipzig 1940), Türkiyede memleket ve halk ünvanlı Türkçeye çevrilen yazısı, Ankara, Türkiye Cumhuriyetinin baş şehri ünvanlı tetkiki, Türkiye hakkındaki tarihi takvimleridir.

Bahsettiğimiz son eserinden okuyucularımızı haberdar etmekte gecikmiş bulunuyoruz. Daha geçen yıl, The middle East journal mecmuasının Autumn 1951 nüshası, muhterem Bay Adnan Adıvar'ın yazısı ile bu eseri okuyuculara takdim etmişti. Eser tam ve mükemmel bir tetkik mahsulü bulunduğu iddiasında değildir. Bizzat müellif ilk sözünde eserinin bazı ikmallere ve hatta tashihlere muhtaç bulunduğunu yazmaktan çekinmemiştir.

Gene önsüzünde müellif şunları söylemektedir:

H. A. R. Gibb, Modern Trends in Islam adlı eserinde Türk inkılabı-

nın dinî cephesi şimdiye kadar henüz esaslı surette tetkik edilmediğini tesbit etmektedir. Ona göre böyle bir tetkik bu günkü islâm için ehemmiyetli olan şu üç sahaya teşmil edilmek lâzımdır: Bu dinin tarihinde ilk olarak şeklini almış olan kanun (şeriat), bilâhare müstakil bir ilim olarak inkişaf eden doğmatik (kelâm) ve en sonra bunlara munzam olan, umumiyetle kabule mazhar olmamakla beraber Türkiye topraklarında çok akisler bulan mistik (tasavvuf), ilâhiyat sahasındaki yazıların ve memleketteki müşahedelerin yardımıyla, halkın ve münevverlerin dinî telâkkileri son otuz yıl içinde değişmişmidir ve ne dereceye kadar değişmiştir keyfiyetini yoklamak yerinde olacaktır. Siyasî, içtimaî inkılâba kat'î hamleyi veren Türk milliyetçiliği olduğundan iki adamın din hakkındaki noktai nazarı ehemmiyeti haizdir. Bunlardan biri o milliyetçiliğin mânevi babası olarak Ziya Gökalp ve diğeri de onun tenfizcisi olarak Kemal Atatürk gösterilebilir. Birincisi hakkında Uriel Heyd'in Türk milliyetçiliğinin esası (Foundation of Turkish Nationalism) adıyla yazdığı eser ihatalı malûmat vermektedir. İkincisi hakkında da Atatürk'ün dinî (Die Religion Kemal Ataturks) adlı benim kısa yazım vardır. Milliyetçiliğin, Atatürk'ün hayatında içtimaî, dinî inkişafa ne kadar müessir olduğu H. E. Allen'in Türk inkılâbı (The Turkish Transformation) adlı kitapından anlaşılır. Atatürk'ün ölümünden ve bilhassa ikinci dünya harbinden sonra Avrupa ve Amerika gazetelerini okuyan bir kimse, ara sıra dinî bir hareket haberleri ile karşılaşmaktadır. Bu haberler hakiki bir halk hareketini mi, yoksa islâma yeniden bir mer'iyet temin etmek yolunda bazı çevrelerin teşebbüs ve gayretlerini mi ifade ve dinî mutalebeler hangi istikamette inkişaf etmektedir?...

Aşağıdaki satırlar problemi, bilhassa kanun, nizamname ve kararları nazara alarak ve mümkün olduğu kadar reform ve Genç Türkler devrine ait mevzuata da müracaat ederek esas itibariyle hukukî noktadan tenvir etmek yolunda bir teşebbüstür. Bunda tabii şeriat ile olan münasebet ilk safta tutulmuş ve dinin pratik bakımdan durumu ve onun teşkilâtiyle mürtebit meseleleri resmî metinlerle izah edilmiştir.

Müellif böylece giriş kısmında ve "Milliyetçilik, ıslahatçılık arasında şeriat" başlığı altında müslüman memleketlere mensup islâmî reform mümessillerinden ve bu meyanda Cemalettin Efganî, Mehmet İkbâl ve Mehmet Abduh'dan ve bundan sonra ayrı ayrı Ziya Gökalp, Mehmet Akif, Şemsettin Günaltay'dan bahsetmekte ve bunların yazılarından bazı nakiller yapmakta, kitabının bunları tâkip eden birinci kısmını Atatürk'ün zamanındaki lâyıklaşmaya (Modernisierung) tahsis eylemektedir; ikinci kısımda dinî merasim ve âyinleri (hutbe, ezan ve saireyi), dinî sa-

ılan bir takım vazifeleri (Cüz'han'lığı, Aşirhan'lığı ve saireyi), üçüncü kısımda din işlerinin idaresini (Müftileri vesaireyi), dördüncü kısımda eski medreseleri ve medrese tedrisatını, (ilâhiyat fakültesini ve saireyi) ve beşinci kısımda din tedrisatını ve mekteplerde okutulan din kitaplarını ve nihayet altıncı kısımda lâyisizmi ele almakta ve bir hatime ile kitaba son vermektedir.

Türkçe ve yabancı dilde zengin bir bibliyografya ile de kıymetlendirilmiş olan kitabın her sahifesinde uzun ve yorucu emeklerin ifadeleri görülmektedir. Kitapta, hukuk tarihimiz için ehemmiyetli olan bir takım noktalar ikmal veya tesbit edilmiş, yakından tetkik ve izah olunmuştur. Gerçi bunlar arasında bazı eksiklere tesadüf edilmektedir. Ezcümle muhterem Adnan Adıvar'ın dokundukları Diyanet İşleri Reisliğinin Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak gösterilmesi elbette bir zühuldür. Birçok kanun, tüzük ve kararnameleri elden geçirerek, Türkçe ve yabancı dilden yazılmış bir çok eserleri, gazete nüshalarını, mecnua kolleksiyonlarını süzerek 165 sahife içinde inkılâbımızın vesikalara müstenid hukuki bir zübdesini vermek, ancak büyük, derin bir ihata ve vukuf ile mümkündür. Profesör Yäschke bu işi en az bir hata ile başarmıştır denilebilir. Bazı noktalarda profesörün yardımlanacak menbalar bulamadığı anlaşılmaktadır. Meselâ Medrese tül-Kuzat hakkındaki malûmat eksiktir (sahife 115) Fakat İlmîyye Salnamesi gibi bu medresenin o vakit bağlı olduğu Meşihatın neşrettiği eserde dahi maalesef bu bapta tam bir izah yoktur. 1854 de kurulan Muallimhanei Nüvvah 1907 de, yani meşrutiyetten bir yıl evvel Mektebi Kuzat adıyla bir ıslaha tâbi tutulmuş ve İstanbul Hukuk Mektebi programlarına pek yakın tedrisatla dört sınıf üzerine tamamiyle başka bir şekil almış, Mektebe Roma hukuk hariç idare, ceza, esasîye, devletler hukuku, Kara ve Deniz ticaret hukuku, medeni hukuk, iktisat, ceza ve hukuk usulleri, ceza hukuku, adlî, şer'î, cezaî sak, fıkıh, mecele, feraiz, arazi dersleri sokulmuştu. Ve yine müellifin 36 ıncı sahifede 2 numaralı notta başka bir esere atıf suretiyle verilmiş olan 1924 (1340) tarihli Hukuku Aile kanunu lâyihasında 1917 (1333) tarihli kararnameye nazaran kadın ve erkeğin arasında boşanma bakımından pek radikal olarak müsavat prensibinin kabul edilmiş olduğunu bildiren malûmat doğru değildir. 1924 lâyihası, 1917 kararnamesinde mevcut olmayan, kariya evlenme sırasında boşanma hakkını verilebileceğine dair bir hüküm tasrih etmiş ise de bu hüküm, yeni değil, bilâkis pek eski ve fıkıh kitaplarında yazılı ve bilhassa sultan evlenmelerinde daima tatbik edilegelmiş olan tefviz işini teyit ve ifadeden ibarettir.